

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 6 (2020/Kış), ss. 243-262.

Geliş Tarihi: 29 Kasım 2019

Kabul Tarihi: 31 Ocak 2020

Araştırma Makalesi/Research Article

SOSYAL YARDIMLAR BAĞLAMINDA “NENE HATUN-KARA FATMA” ANALİZİ

Akın AKTAŞ*

Öz

93 Harbi'nin kahramanları içerisinde yer alan “Nene Hatun” olarak tanıdığımız Nene'nin ve Milli Mücadele'nin kahramanları içerisinde yer alan “Kara Fatma” olarak tanıdığımız Mahi'nin devletten aldıkları sosyal yardımlar, yaşadıkları siyasi dönemin şartlarıyla doğrudan ilgilidir. Bu yardımların anlaşılabilmesi için dönemin siyasi yapısıyla beraber iç ve dış politikada yaşanan gelişmelerin dikkatlice analiz edilmesi gerekmektedir. Böylece Nene Hatun ve Kara Fatma'nın yaşadıkları ekonomik sorunlar ve sonrasında yaşanan gelişmeler hakkında doğru yorumlar yapılması daha kolay hale gelecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Yardımlar, 93 Harbi, Milli Mücadele, Nene Hatun, Kara Fatma.

ANALYSIS OF “NENE HATUN AND KARA FATMA” IN THE CONTEXT OF SOCIAL SUPPORT

Abstract

Among the heroes of War of 93, “Nene Hatun” which we know as the heroes of Nene and National Struggle, “Kara Fatma”, which we know as the heroes of Mahi know as the social assistance they receive, the state is directly related to the conditions of the political period. In order to understand these aids, the political structure of the period as well as the developments in domestic and foreign policy should be analyzed carefully. Thus, it will be easier to make accurate comments about the economic

---

* Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora (Özel) Öğrencisi, akinaktas.history25@gmail.com. ORCID ID: 0000-0001-7301-0216

problems that Nene Hatun and Kara Fatma have experienced and the subsequent developments.

Keywords: Social Assistances, 93 War, National Struggle, Nene Hatun, Kara Fatma.

Giriş

Halk arasında yoksulluğun yayılmasını önlemek ve ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerinin karşılanması amacıyla devlet tarafından verilen yardımların bütününe sosyal yardım olarak tanımlamak mümkündür. Bu yardımlar sayesinde, ihtiyaç sahiplerinin gereksinimleri devlet tarafından karşılanmakta ve toplumun devlete olan güven duygusu pekişmektedir. Yoksulların ve ihtiyaç sahiplerinin gereği kadar desteklenmediği veyahut siyasi iktidarların sadece kendilerinden olanları desteklediği bir devlet düzeninde huzurdan ve asayişten söz etmek pek mümkün değildir. Bu nedenle yapılan yardımlar, insanlara ihtiyaçları doğrultusunda yapılmalı ve herhangi bir siyasi malzeme konusuna dönüştürülmemelidir.

Anayasayla güvence altına alınan sosyal devlet anlayışının uygulayıcısı hiç kuşkusuz devletin kendisidir. Özellikle tarihi dönem içerisinde devletine ve milletine yararlılık gösteren şahsiyetlere yardım yapılırken kesinlikle titiz davranılması gerekmektedir. Tarih sahnesinde rol almış, vatani ve bayrağı için savaşmış karakterlerin bu konuda destek görmemesi hiç kuşkusuz en başta tarihe karşı bir vefasızlıktır.

93 Harbi'nin kadın kahramanlarından Nene Hatun ve Milli Mücadele'nin kadın kahramanlarından Kara Fatma, bahsi geçen yoksul insanlar içerisinde yer almaktadır.

1. 93 Harbi'nin Kadın Kahramanı Nene Hatun

93 Harbi'nde Aziziye Tabyalarında verdiği mücadeleyle tarih sahnesine çıkan Nene Hatun, Türk Tarihi'nin kadın kahramanları içerisinde yer almaktadır.¹ Nene Hatun, 8 Kasım'ı 9 Kasım'a bağlayan gece Aziziye Tabyalarının, Ermeniler ve Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine tabyaların düşman elinden kurtarılmasına yardım eden Erzurumlular dan biriydi. Gösterdiği bu kahramanlık neticesinde kendisine "Nene Hatun" denilmeye

---

¹ Nene Hatun hakkında detaylı bilgi için bkz. Akın Aktaş, *Nene Hatun'un Hayatı ve Nene Hatun Bibliyografyası*, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi 2019; Akın Aktaş, *Nene Hatun (1854-1955)*, ETÜ Yayınevi, Erzurum 2019.

başlandı.² Nene Hatun olarak bildiğimiz Aziziye Kahramanının varlık içinde bir hayatı olmadı.³ Hayatının büyük bir kısmını ekonomik, ailevi ve sosyal sorunlarla geçirdi.⁴ Ünlü tarihçilerden Nejat Göyüncü⁵ , Nene Hatun ile alakalı olarak; “Erzurum’un meşhur Nene Hatun adlı kahraman anasını ben küçüklüğümde Erzurum sokaklarında kışlık tezek yapmak için sırtında teneke ile dolaşıp, hayvan pisliği topladığını görmüştüm.”⁶ ifadesiyle Nene’nin vahim halini betimlemekteydi. Nene Hatun ve arkadaşlarının vahim hali, 23 Kasım 1937 tarihli yazı ile CHP Genel Sekreterliği’ne sunan Erzurum Milletvekili Pertev Demirhan’ın şu raporuna da yansımıştır:

“... Aziziye kahramanlığına iştirak edip halen hayatta bulunan biri erkek ikisi kadın üç ihtiyarı polis vasıtasıyla getirttim ve kendileriyle konuşarak mümkün olduğu kadar izah ettim. Bir de hatıra fotoğrafı çektirdim.⁷ Erzurum’da Taş Mescit Mahallesinden Ahlatlı Ömer oğlu Yaşar 99 yaşında, Erzurum’da Taş Mescit Mahallesi’nden Mehmet kızı⁸ Nene 80 yaşında, Erzurum’da Veyis Efendi Mahallesinden Neme 82 yaşında. Yaşar Dede’nin solundaki Numune Hastanesi’nin

² Nene Hatun’un gerçek adı Nene’dir. 1854 yılında Erzurum’un Pasinler ilçesine bağlı Çeperli köyünde doğdu. Adı nüfus kayıtlarında Nene olarak geçmektedir. 93 Harbi’nde gösterdiği kahramanlık tarafından önce halk arasında daha sonra devlet tarafından kendisine Nene Hatun denilmiştir.

³ Nene’nin soyadı Kırkgöz’dür.

⁴ Cumhuriyetin ilk yıllarında Nene Hatun’a “Eytam ve Eramil” yani dul kadınlara ve yetim çocuklara ödenen maaştan verilmemiştir. Muhtemel nedeni kocası Mehmet’in hayatta olmasıdır. Nene Hatun ve ailesine “Muinsiz Aile Maaşı” yani muhtaç asker ailelerine ödenen maaştan da herhangi bir para bağlanmamıştır. TBMM ve hükümeti genellikle Kurtuluş Savaşı’na katılan ve ailelerinden şehit olanlara bu maaşı bağlamaktaydı. Nene Hatun ve ailesi, şehit aileleri ve harp malûllerine bağlanan paradan da maaş alamamıştır. Nedeni, şehit olduğu iddia edilen oğullarının Milli Mücadele veya Kurtuluş Savaşı döneminde değil, I. Dünya Savaşı’nda şehit olmasıdır. Genellikle Kurtuluş Savaşı’nda şehit olanların ailelerine bu maaş bağlanmaktadır. Atatürk döneminde sosyal yardımlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Yaşar Baytal, *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri* (1923-1938), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012. ; Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri* (1914-1923), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013. ; Nene Hatun’un maaş bağlanması hususu Türkiye’nin II. Dünya Savaşı’nı yakından hissettiği 1938-1946 yıllarına denk gelmektedir. Bu dönemde ekonomi ve sosyal alanlarda oldukça zor günler geçiren Türkiye ve CHP idaresi sadece Nene’ye değil Türkiye’nin birçok şehrindeki ihtiyaç sahiplerine sosyal yardım yapamamış yahut geç yapmıştır. Atatürk ve İsmet İnönü dönemleri sosyal politikalarının analizi için bkz. Neslihan Can, *Atatürk ve İnönü Dönemi Sosyal Yardım Politikalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi* (1923-1950), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014.

⁵ Nejat Göyüncü, 18 Kasım 1925 tarihinde İstanbul’da doğdu. Annesi Cemile Hanım İstanbul doğumlu olmakla beraber aslen Erzurum’a bağlı İspir ilçesinin Yukarı Özbâğ köylüdür. 1937 yılında Erzurum Gazi İlkokulu’ndan mezun oldu. Nejat Göyüncü hakkında detaylı bilgi almak için bkz. Ercan Karakoç, “Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyüncü’ne Armağan”, *Kısa Biyografisiyle Nejat Göyüncü*, Selçuk Üniversitesi Matbaası, Eylül 2013, s. 35-48.

⁶ Nejat Göyüncü, “Maraş Müdafası ve Kahraman Kadınlarımız”, *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş* 69. Özel Sayı, Ankara 1989, s. 9.

⁷ Ekler kısmına dahil edilmiştir.

⁸ Mehmet olarak yazılan babasının doğru adı Hüseyin’dir.

gayretli ve hamiyetli baş doktoru Sabri Tahsin Sidal'dir. Kendisi Erzurum'da ağaç ve en nadide çiçek ve meyveleri yetiştirmeye ve herkese örnek olmaya muvaffak olmuştur. Bu ihtiyarların üçü de fakir ve sefalet içindedir. Yaşar 100 yaşına gelmiş olmasına rağmen hala hamallık ederek geçinmektedir. Yaşar'dan Aziziye Vakasını bizzat dinledim. Kendisinde o zamanki Rus kumandanlarından bizzat ihtimam ettiği bir kılıç bulunduğunu ve bununla övündüğünü söyledi. Diğer iki kadın da sakat oğullarıyla bugün çok yokluk içinde imişler. O kahramanlık vakasından bu güne kadar yaşayan bu üç canlı yadigâra hayatlarının şu son senelerinde olsun sefaletten kurtulmak için herhangi bir tertipten, kabirse birer parça maaş bağlanmasını yüksek partimizin mürüvvetinden beklerim. Bu Türk milleti için adeta bir vicdan borcu sayılmalıdır.”⁹

Aziziye kahramanlarının yoksul durumda olduklarının kanıtı niteliğinde olan ve Pertev Demirhan'ın üç kişiye maaş bağlanmasını teklif ettiği bu rapora olumlu bir yanıt verilmemiştir. İlerleyen zamanlarda ise Nene Hatun'a maaş bağlanması hususunda bir haber gündem oluşturmuştu. Doğu gazetesinde neşredilen bir haber, kendisine ve silah arkadaşlarına devlet tarafından maaş bağlandığına yönelik olsa da gerçek çok geçmeden ortaya çıktı. Bahsi geçen haber şöyleydi:

“Bir Kadirşinaslık: Aziziye kahramanlarından bugüne kalan Yaşar Baba ile Nene ve Name'ye Vali Haşim İşcan'ın alakasıyla aylık bağlanmış olduğunu, güzel bir tesadüf eseri, bu satırları yazarken öğrendik. Yurtları uğrunda silaha sarılan ve eski bir hamaset destanının canlı tarihleri olan bu insanların terfih ettirilmesi hususunda Sayın Valimizin gösterdiği alakaya Doğu şükranla mukabele eder.”¹⁰

Bu haberin doğru olmadığı Nene Hatun tarafından CHP Genel Sekreterliği'ne ve Dâhiliye Vekâleti'ne yazılan 6 Eylül 1938 tarihli şu dilekçeyle açıkça anlaşılmaktadır:

“Dileğimdir,

293 Rus Harbinin, Aziziye Tabyasındaki Türk Kahramanlığının canlı birer timsaliyiz. Bundan 61 sene evvel Rusları Aziziye Tabyasında kahrkari bir hezimete uğratan ve düşmanı vatanın harimi ismetinde boğan kahramanlar kafilesine iltihakla o hamaset tarihine ismi geçenlerdeniz. Sayın Valimiz Bay Haşim İşcan, benimle beraber yine bu günleri bilfiil yaşamış bulunan Bayan Name ile Yaşar Baba'ya, her sene Aziziye Tabyası'nda yapmış olduğumuz canlı zafer timsalinin fiili mükâfatı olmak üzere, bir miktar maaş bağlayabilmek imkânını araştırarak bu husustaki isteğimizi derin bir ciddiyet ve yüksek bir alaka ile dinlemişler ve bu maksatla, Türk'ün kendisine has

⁹ Murat Küçükugurlu, *Aziziye'nin Son Şahitleri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2015, s. 98.

¹⁰ Doğu, 23 Kânunuevvel (Aralık) 1937, s. 7. ; Aynı gazetenin birinci ve ikinci sayfasında Yaşar Baba ile yapılan röportaj da yer almaktadır.

meziyetlerinden en yükseğini teşkil eden bir kadirşinaslık izharı arzusunda bulunmuşlarsa da, bütçe mülahazasıyla tahsisatına imkan olmadığı parti idare heyeti toplantısında anlaşılmıştır. 23 Kanunuevvel 1937 tarih ve 18 sayılı Doğu Gazetesi, Aziziye Tabyası kahramanlarından yüksek bir meclubiyet ve sitayişkar bir lisanla bahsederken, bu arada bizlere de hidematı vataniye tertibinden maaş bağlanmış bulunduğunu efkârı umumiyeye arz etmiş bulunmaktadır. Hâlbuki şimdiye kadar böyle bir maaş alamadık. Hâlbuki yukarıda arz etmiş olduğum vechle parti idare heyeti toplantısında, şimdilik bizlere bütçe mülahazasıyla daimi bir maaş bağlanmasına imkan görülmemiş ve bir defaya mahsus olmak üzere beşer lira mükafatı nakdiye ile taltifimiz cihetine gidilmesi karar altına alınmıştır. Doğrusu bu kadirşinaslıktan çok mütehasısız ve bu tehassusatımız o derece büyüktür ki tarif edemeyiz. Ancak: Doğu Gazetesi’nde gördüğümüz ve okuduğumuz gibi, bizlere daimi maaşa bağlanmak suretiyle eski bir Türk hamasetinin unutulmadığını büyük bir umgu ile beklerken, salifülarz imkansızlık karşısında sukutu hayale uğradık ve muhtelif savaşlarda büyük yararlılıkları sepkat ederek Cumhuriyetin kalemlerle tasvir edilemez bin bir çeşit nimetlerinden mütenaim olmakta bulunan diğer gazi arkadaşlarımızın yanında çok mahcup bir vaziyete düştük. Mübeccel Cumhuriyet Hükümetimizin bezl edilmiş eltaf ılayuat ve layuhsadır. Bilhassa hayatının son dönüm noktasına gelmiş bulunan bizler için bu lütfun esirgenmeyeceğinden emin bulunarak Yüksek Makamınıza müracaat ediyor ve o günkü Doğu Gazetesini de ilişik olarak sunuyoruz. Muktezasının ifasına yüksek alaka ve buyruklarınızı diler ve yalvarırız.

Erzurum Hükümet Konağı Arkasında Yazıcı Mithat Pasinler vasıtasıyla Taşmescit Mahallesi’nde Zenciye Sokağı’nda Hüseyin Kızı ve Mehmet Karısı Nene Kırkgöz.”¹¹

Bu dilekçenin gönderilmesinden sonra Nene’ye Erzurum Belediyesi tarafından 4 lira maaş bağlandığı, 1943 tarihli Nene ve Name Hanım tarafından Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü’ye yazılan dilekçeden anlaşılmaktadır.¹² Bahsi geçen dilekçede yazılanlar, iki kadının içinde oldukları durumun vahametini açıkça ortaya koymaktadır:

“Reisicumhurumuz Milli Şef İsmet İnönü’nün Yüksek Huzurlarına

Dileğimizdir,

¹¹ Murat Küçükuşurlu, a.g.e. s. 98-100.

¹² Nene Hatun’un Erzurum Belediyesi’nden yardım aldığı dönemlerdeki Erzurum Belediye Başkanları; 1938-1940 Şevket Arı, 1940-1945 Mesut Çankaya, http://www.erkurum.bel.tr/IcerikDetay-eski_baskanlar/7/I.html (Erişim Tarihi 13.01.2019)

Bizler, 293 Osmanlı-Rus harbinin Erzurum civarında Aziziye tabiyasında vuku bulan meşhur savaşın kahramanızız. O tarihi günde Türk kahramanlık ve hamasetinin sembolü olan bizler, bu çok eski düşmanımızı vatanın harimi ismetinden sökerek atmış ve göklere kadar çıkan zafer dasitanı yaratmıştık. Bu ulu güne lâıyık derecede kıymet ve ehemmiyet verildiği halde, maalesef biz canlı timsallerine gereken kadirşinaslık gösterilmiyor. Aziziye zaferi, tarihin pek az kaydettiği bir mucizedir. Bu mucizenin yarattığı varlık sayesinde vatanımızın en mühim parçası ve Şarkın müstesna bir kilidi mesabesinde bulunan güzel Erzurum'un müstekreh düşmanın mülevoes çizmesiyle çiğnenmesinden kurtarmış ve ahlâfa ebedî bir yadigâr bırakmıştır. Bu ölmez zaferin yadigârı bizler, her birerlerimiz doksanar yüzer yaşındayız. Hiçbir sığınacak yerimiz ve tutunacak hiçbir desteğimiz yoktur. Belediyenin ayda 4 lira maaştan başka bir şey görmüyoruz. Geçen sene birer meccanî ekmek veriyorlardı, bu sene o ekmeğimizi de kestiler. Şimdi aç ve muhtaç bir vaziyetteyiz ve dileniyoruz da...

Bizlere icab eden naktî ve filî yardımın yapılarak bu çetin ve acıklı vaziyetten kurtarılmaklığımızı yüksek ve derin saygılarımızla diler ve arz ederiz.

Adresler: 1-Erzurum'un Taşmescit mahallesinde Zenciye sokağında Hüseyin Kızı Nene Yaşı: 90.

2-Erzurum'un Veyisefendi mahallesinde Lalapaşa sokağında Halil yanında Kadir Kızı Name Yaşı: 95."¹³

Nene ve Name Hanım'ın yazdıkları bu dilekçe Cumhurbaşkanı İsmet İnönü¹⁴ tarafından incelenmiş ve araştırmaların yapılması için başvekilliğe şu yazıyla gönderilmişti:

"Türkiye Riyaseti Cumhur Umumi Kâtipliği 25/VIII/1943

Sayın Şükrü Saraçoğlu Yüksek Başvekil

Tarihimizin şanlı bir sahifesini teşkil eden Aziziye muharebesine filen iştirak etmiş olup halen her biri 90-100 yaşlarında, fakir ve çalışmaktan aciz ve Belediyenin verdiği beş liradan ¹⁵başka bir yardım görmediklerinden dilenmekte olduklarına dair Erzurum Taşmescit mahallesinden Hüseyin kızı Nene ve Kadir kızı Name imzalarıyla

¹³ BCA. 030-10-0-0/120-858-17

¹⁴ Nene ve Name Hanım'ın Reisi Cumhur İsmet İnönü'ye gönderdiği bu dilekçeyle alakalı herhangi bir bilgiye, İsmet İnönü'nün önemli bilgilerini kaydettiği defterlerinde rastlanmamıştır. İsmet İnönü'nün defterleri hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)*, Haz: Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

¹⁵ 5 Lira olarak geçen yardım tutarı Nene Hatun ve Name Hanım'ın dilekçesinde 4 lira olarak geçmektedir.

gelen dilekçe Reiscumhurumuzun dikkatlerini çekerek tedkik buyurulmak üzere zati devletlerine takdimi emir buyurulmuş olduğundan bilece sunulmuştur.

En derin saygılarımla.

Umumi Kâtip Kemal Gedeleş.”¹⁶

Nene ve Name Hanım’ın gönderdiği bu dilekçe neticesinde herhangi bir sonuç alınamamıştır.¹⁷ Nene Hatun ve Name Hanım’ın çaresizlikleri kendisiyle yapılan röportajlarda açıkça ortaya çıkmıştır.¹⁸ Bahsi geçen yazının üzerinden yıllar geçmesine rağmen Nene Hatun ve Name Hanım’a çok ciddi bir yardım olmamıştı. Maaş bağlanması hususunun araştırılması için gönderilen mülkiye müfettişinin olumsuz görüş bildirmesi¹⁹ ise Nene Hatun’u büsbütün zora sokmuştu. Gazete muhabirlerine “*İnsafedin 4 lira ile ben ne yapabilirim?*” deyince almış olduğu 4 liralık yardım kesilmişti.²⁰ Yapılan itirazlar ve yaşanan gelişmeler neticesinde öncelikle Nene Hatun’nun bakım evine alınarak bakımının üstlenilmesi düşüncesi Erzurum Belediyesi Meclisi’nde görüşülmüş fakat Nene Hatun evinden ayrılmayı kabul etmemiştir. Kendisine yapılacak yardımların evinde yapılmasını istemiştir.²¹ Böylelikle Nene Hatun’un kesilen maaşı Erzurum Belediyesi tarafından 25 liraya çıkarılmış ve sürekli hale getirilmiştir.²² Ahmet Fikret bu haberi şu şekilde neşretmiştir:

“ ... 12 Mart kurtuluş gününün canlı şahidi ve o felaketli zamanın, hepimize gurur veren emektar mücahidi için belediye tarafından aylık olarak bağlanan 4 liranın 25 liraya çıkarılması ile iktifa olunmasının da, hayat idamesini sağlamaya yetmeyeceği tabiidir. Memleketimize boyunu göstermek için gelip gitmiş eski iktidarın mideci bakanlarına belediye kesesinden yüzlerce liralık ziyafetler çekildiği sıralarda da, ekmeğini komşusunun merhametinden gözlemeye mahkûm bırakılmış olan bu fedakâr insan için Erzurumluların hiçbir yardımı esirgemeyeceği muhakkaktır.”²³

Nene’ye Erzurum Belediyesi tarafından 25 liralık maaş bağlanması söz konusu olsa da bu miktarın yaşlı bir kadını ve bir aileyi o dönemlerde geçindiremeyeceği muhakkaktır.²⁴

¹⁶ BCA. 030-10-0/120-858-17.

¹⁷ Dilekçenin gönderildiği tarihte Başvekillik (Başbakanlık) görevini yapan kişi Şükrü Saraçoğlu’dur. Cumhurbaşkanı ise İsmet İnönü’dür.

¹⁸ Nene Hatun ile yapılan röportajların tamamı için bkz. Akın Aktaş, *A.g.t.*, s.71-88

¹⁹ Mülkiye müfettişinin olumsuz görüş bildirmesine yönelik bilgiye Belediye Meclisi’ndeki görüşmelerden ulaşılmıştır. Mülkiye müfettişinin bu incelemeyi yapması muhtemelen geçmiş yıllara aittir. *Erzurum Belediyesi Meclis Zabıtları*, 4 Şubat 1952, s. 8.

²⁰ *Erzurum Belediyesi Meclis Zabıtları*, 4 Şubat 1952, s.7.

²¹ *Erzurum Belediyesi Meclis Zabıtları*, 4 Şubat 1952.

²² *Erzurum Belediyesi Daimi Encümen Kararları*, N. 84, 18 Mart 1952.

²³ Ahmet Fikret, “Unutulan Kahraman”, *Demokrat Doğu*, 9 Mayıs 1952, s. 2.

²⁴ Bu tespitimize 1952 tarihindeki gazetelerde yer verilen temel ihtiyaçların fiyatlarına bakılarak ulaşılmıştır.

Gereği kadar yardım alamayan Nene Hatun'a ciddi manada yardım eden ilk devlet görevlisi Orgeneral Nurettin Baransel olmuştu.²⁵ Baransel, Nene Hatun'un yaşadığı vahim hayata sessiz kalmadı. Öncelikle Aziziye Müdafaasının unutulmaması ve Aziziye şehitliğinin yapılması için girişimde bulundu. 1950 yılının Ekim ayında temeli atılan abidenin açılışı 30 Ağustos 1952 tarihinde gerçekleşti.²⁶ Daha sonra Nene Hatun'un evinde bir tören gerçekleştirilmesini sağladı.

Nene Hatun'un gündeme gelmesinden sonra yaşanan bir diğer gelişme ise yardımlar hususunda oldu. Daha önceleri Nene Hatun hakkında, "*Kanun nazarında 93 kahramanı olduğunu ispat güç.*"²⁷ ifadeleri kullanılırken, Nurettin Baransel'in de katkılarıyla Nene Hatun için, "*1293 harbinin hayatta kalan yegâne kahramanı Nene Kırkgöz.*"²⁸ ifadeleri kullanılmaya başladı. İşlerinin ordu tarafından karşılanacağı Nurettin Baransel tarafından açıklandı²⁹ ve Belediye Meclisi tarafından alınan bir kararla kendisine 300 lira yardım yapıldı.³⁰ Ayrıca 3. Ordu tarafından bir ev yapılması hususunda karar alınarak evin yapılacağı arsanın Nene Hatun adına tapulanması için belediye meclisinde şu görüşmeler yapıldı:

"Aziziye Tabyası savaşının hayatta kalan tek kahramanı Nene Hanıma Ordunun bir şükran nişanesi olmak üzere Kolorduca inşa edilecek ev için adı geçenin doğduğu Taşmescit Mahallesinin yakınında bulunan Kumlu Dere civarında meskensiz kimselere

²⁵ Genelkurmay 7. Başkanı olan Orgeneral Ahmet Nurettin Baransel, 1897 yılında İstanbul'da doğdu, 1912 yılında Harp Okulu'ndan mezun oldu. 1919 yılına kadar Takım Komutanlığı, Emir Subaylığı ve Bölük Komutanlığı görevlerinde bulundu. 1 Mart 1921 tarihinde Harp Akademisi'nde öğrenci iken Anadolu'ya geçerek Millî Ordu'nun çeşitli birliklerinde görev yaptı. 1923 yılında tekrar girdiği Harp Akademisi'ni 1925 yılında kurmay subay olarak bitirdikten sonra, 7. Tayyare Bölük Komutanlığı, Hava Müfreze Kurmay Başkanlığı, Eskişehir Tayyare İstasyon Komutanlığı, İzmir Hava Grup Komutanlığı, Genelkurmay Hava Kontrol Amirliği, 23. Tümen 69. Alayda Tabur Komutanlığı, 7. ve 8. Kolordularda Şube Müdürlüğü, 3. Tümen 11. Alay Komutanlığı, Harp Akademilerinde Öğretim Üyeliği, 5. Tümen 13. Alay Komutanlığı ve Ağrı Hudut Tugay Komutanlığı görevlerini yürütmüştür. 1939 yılında tuğgeneralliğe terfi etmiştir. Tuğgeneral rütbesi ile 1. Süvari Tümen Komutan Vekilliği yapmış, 1941 yılında Tümgeneralliğe terfi etmiştir. Korgeneral rütbesi ile 6. ve 3. Kolordu Komutanlığı ve 3. Ordu Komutan Vekilliği görevlerinde bulunduktan sonra 1951 yılında Orgeneralliğe terfi etmiştir. Orgeneral rütbesi ile 3. Ordu Komutanlığı, 1. Ordu Komutanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı görevlerini yürütmüştür. 28 Mayıs 1954 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı görevine atanmıştır. 25 Ağustos 1955 tarihinde atandığı Yüksek Askerî Şûra Üyeliği görevini yürütmekte iken 14 Temmuz 1960 tarihinde yaş haddinden emekli olmuştur. 21 Mayıs 1967 tarihinde vefat etmiştir. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=NurettinBaransel> (Erişim Tarihi 28.11.2019)

²⁶ 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın yıl dönümünde gerçekleştirilmiştir.

²⁷ *Erzurum Belediyesi Meclis Zabıtları*, 4 Şubat 1952, s. 7.

²⁸ *Erzurum Belediyesi Daimi Encümen Kararları*, No: 273, 09.09.1952.

²⁹ *Yeni Erzurum*, 9 Haziran 1952, s. 1.

³⁰ *Erzurum Belediyesi Daimi Encümen Kararları*, No: 273, 09.09.1952.

ev inşası için ayrılan arsadan, ucuz bedellerle yer verilmesine encümenle 27/6/1952 tarihinde 254 sayılı karar verilmişse de orduca burası uygun görülmediğinden evin Emin Kürbü Mahallesi Gümrük Caddesi üzerinde yine belediyeye ait 176 metre karelik arsa üzerine inşa edildiği cereyanı muameleden anlaşılmalıdır. İnşaati ikmal edilen ve Nene Hanım'a teslim edilmiş olan evin tapuya bağlanması için arsasının adı geçene tahsisi lazım gelmekte ise de bu hususta karar ittihazi yetkisi belediye meclisine takdimine karar verildi.”³¹ Böylece Nene Hatun'un ev sorunu çözülmüş oldu.

Nene Hatun için en önemli gelişme ise NATO Başkomutanı General Ridgway'ın 7 Eylül 1952 tarihindeki Erzurum ziyareti oldu. Türkiye'nin doğusundaki askeri yapılanmayı yerinde görmek için Doğu Anadolu gezisine çıkan Ridgway, bu gezisi esnasında Erzurum'da Nene Hatun'u ziyaret etmişti.³² Ridgway'ın bu ziyaret neticesinde verdiği aşağıdaki beyanati hayli dikkat çekicidir:

“Bu seyahat, hayatımda yaptığım seyahatlerin üzerimde en derin intibalar bırakanı oldu. Çünkü gerek halkın ve gerekse er ve subayların yüzünde vatanseverlik ve vatana karşı derin aşk ve bağlılık parlıyordu. Bu intibai yaşadığım müddetçe kalbimde taşıyacağım. İkinci intibaım da Türk ordusunun bütün rütbelerinde gördüğüm komutanlık vasfıdır. Kara Kuşvetleri Komutanı Şükrü Kanatlı, Üçüncü Ordu Müfettişi Orgeneral Nureddin Baransel başta olmak üzere hudutta gördüğüm ve konuştuğum çavuşa kadar hepsinin de üzerimde hasıl ettiği tesir kalbimde derin iz bıraktı. Üçüncü güzel intibaım da 1877'nin kahramanlarından ordunun nenesini, Nene Hatun'u Erzurum'da ziyaret etmek fırsatını bulmuş olmamdır.”³³

Bu beyanattan sonra Nene Hatun, sürekli gündemde tutulmuş hatta General Ridgway, Amerika'da yayın yapan *Saturday Evening Post* gazetesinde Nene Hatun için yaklaşık bir yıl sonra bir makale kaleme almıştır.³⁴ General Ridgway tarafından 7 Eylül 1952 tarihinde yapılan ziyaret neticesinde Nene'ye olan ilgi ve alaka daha da artmış, Nene ile alakalı gazeteciler tarafından haberler ve röportajlar yapılmıştı. Bu gelişmeler neticesinde Nene Hatun'a yönelik devlet nezdinde de ilgi duyulmuş; *“Reisi Cumhuriyet'in Aziziye Kahramanı Nene'ye gönderdiği hediyeler bugün saat 7'de Vali ve Ordu Müfettişi Baransel tarafından verilmiştir.”³⁵* haberi gazetede yer almıştı.

³¹ Erzurum Belediyesi Daimi Encümen Kararları, N. 347, 04.08.1953. ; Nene Hatun'a hediye edilen bu ev, vefatından sonra mirasçıları tarafından satılmıştır. Günümüzde atıl durumda olan evin yanında bir ekmek fırını vardır. Evin önünde ise Nene Hatun'un heykeli ve Nene Hatun çeşmesi vardır.

³² Murat Küçükkuşur, a.g.e, s. 109.

³³ *Aydın Tarihi*, S. 226, 1-30 Eylül 1952, 10 Eylül 1952, s. 16-17.

³⁴ General Matthew B.Ridgway, “How Europe's Defenses Look to Me”, *Saturday Evening Post*, 10 October 1953, s. 28.

³⁵ *Yeni Erzurum*, 4 Ekim 1952, s. 1.

General Ridgway, ziyaretinin üzerinden yaklaşık bir yıl geçmesine rağmen Nene Hatun'u unutmamış basın aracılığıyla kendisine mesaj göndermişti. Bu mesajında; "Geçen son baharda tanışmamızın mes'ut hatıraları ile Kadir Tanrının mağfiretlerini esirgememesine dua ediyorum"³⁶ ifadeleri dikkat çekmektedir. Ridgway'ın Nene Hatun'a olan ilgisi bu kadarla da kalmayıp 10 Ekim 1953 tarihli *Saturday Evening Post* gazetesinde yazdığı yazıyı, Amerikan Büyükelçisi aracılığıyla Nene Hatun'a gönderdi.³⁷

Nene Hatun ile alakalı gelişmeler General Ridgway'ın da etkisiyle Erzurum Belediyesi ile sınırlı kalmadı. Ankara ve TBMM gündeminde de görüşüldü. Demokrat Parti Milletvekilleri, İzzet Akçal, Mehmet Mete, Sabri Erduman ve Rıza Topçuoğlu'nun verdikleri Nene Hatun ile alakalı kanun teklifi mecliste görüşüldü. Nene Hatun'a maaş bağlanma hususunda TBMM'de yapılan görüşmeler ve alınan kararlarda Nene Hatun'un nüfus kayıtları hakkında şu önemli bilgiler de ortaya çıkmıştı:

"Aziziye Tabyasının istirdadına iştirak edenlerden Nene Kırkgöz'den başka hali hayatta mücahit bulunmadığı 3. Ordu kayıtlarından ve halen muhtaç bir halde olduğu, hiçbir taraftan geliri bulunmadığı da mahallî idareden alman yazı ile anlaşılmiş bulunan 1270 doğumlu (98 yaşında) Erzurum'un Eminkurbu Mahallesi Kınakına Sokağında numarasız evde ikamet eden ölü Hüseyin karısı ve Zeliha'dan doğmuş Nene Kırkgöz"³⁸

Görüşmelerden sonra 8 Kasım 1877 tarihinde Aziziye Tabyası istirdadına iştirak eden Nene Kırkgöz'e vatani hizmet tertibinden 170 lira maaş tahsis edilmiş³⁹ bu kanun 6 Şubat 1953 tarihli Resmi Gazete ile yayımlanmıştır.⁴⁰ Bu konuyla alakalı olarak, *Demokrat Doğu*⁴¹ gazetesinde şu haber:

"Ordu Ninesinin ilk maaşı verildi. 1877'nin hayatta kalan yegâne yadigârı Nene hatuna hidematı vataniye tertibinden 6036 sayılı kanuna teofikan 170 lira maaş tahsis edildiği ve bu tahsisatın Erzurum Milletvekillerinden Sayın Bahadır Dülger ile Enver Karanın Büyük Millet Meclisine müştereken verdikleri bir teklifle kanuniyet kesbettiği malûmdur. İlk maaş bugün saat 6 da evinde verilmiştir. Bu merasimde Vali Cemal Göktan, Üçüncü Ordu Müfettiş vekili Korgeneral Osman Giray, Muhasebe Müdürü Halit Yücel, Anadolu Ajansı muhabiri Veysel Salman hazır bulunmuşlardır."⁴² bilgileri kamuoyu ile paylaşılmıştır.

³⁶ *Doğu*, 9 Haziran 1953, s. 3.

³⁷ *Yeni Erzurum*, 26 Ekim 1953, s. 1. ; *Demokrat Doğu*, 26 Ekim 1953, s. 1.

³⁸ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, C. 20, 2.11.1953, S. Sayısı: 114, s. 2.

³⁹ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, C. 20, Otuz altıncı Birleşim, Dönem: IX, Toplantı: 3, 2.11.1953, s. 81-82.

⁴⁰ *Resmi Gazete*, 6 Şubat 1953, s. 5476.

⁴¹ Bu haberin *Demokrat Doğu* gazetesinde verilmesi tesadüfi değildir. Çünkü o dönemde ismi geçen gazete, Demokrat Parti'nin bir nevi yayın organlarından biridir.

⁴² *Demokrat Doğu*, 20 Şubat 1953, s. 1.

Nene Hatun’a maaş bağlanması hususunda yaşanan gelişmeler iç ve dış politikayla doğrudan alakalıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilk dönemlerin sosyal ve ekonomik şartları göz önüne alındığında Nene Hatun ve onun gibi ihtiyaç sahiplerine sosyal yardım konularında yeterli düzeyde destek sağlanamamıştır. Bu vaziyeti o dönemin şartlarıyla değerlendirdiğimiz zaman haklı gerekçeler söz konusudur. Bahsi geçen yıllarda yapılan sosyal yardımlar genel itibarıyla Milli Mücadelede şehit olan veya yararlılık gösterenlere verilmiştir. Ayrıca İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı yaptığı yılların II. Dünya Savaşı’na denk gelmesi dikkate alınması gereken bir diğer husustur. Bu dönemde sadece sosyal yardımlarda kısıtlamalar yapılmamış, sosyal hayatta da birtakım ekonomik tedbirler alınmıştır.⁴³

Nene Hatun’un ciddi manada gündeme gelme süreci Türkiye’nin SSCB’nin siyaseti nedeniyle Amerika endeksli NATO’ya yaklaşma sürecine denk gelmektedir. Türkiye’nin ABD ve NATO⁴⁴ ile olan dış ilişkilerinin iç politikaya yansımaları neticesinde Nene Hatun’un başta maaş ve ikamet sorunu olmak üzere birçok sorunu kısa sürede halledilerek önce “3. Ordu’nun Ninesi” denilmiş, daha sonra ise “Yılın Annesi” seçilmiştir.

Erzurumluların Ruslara karşı verdikleri mücadeleler ABD ve NATO tarafından hiç şüphesiz araştırılmış, Ruslara karşı kahramanca mücadele veren Nene Hatun, sürekli gündemde tutularak Türk insanının Rus korkusu canlı tutulmuştur. Bu sayede ABD ve NATO, Türk halkı için SSCB karşısında kurtarıcı güç olarak gösterilmiştir. Ayrıca ABD’li yetkililer, Türk halkı ve Türk ordusuyla ilişkilerini canlı tutarak başta Erzurum ve Kars olmak üzere SSCB sınırına yakın olan şehirlere rahatça ziyaretler yapmışlar ve Türkiye’nin stratejik

⁴³ Bu konuda dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemlerde yapılan sosyal yardımların bir kısmında Milli Mücadele döneminde fayda gösteren insanlara ayrıcalık tanıdığı yadsınamaz bir gerçektir.

⁴⁴ Sovyetler Birliği’nin II. Dünya Savaşı’ndan sonra izlemiş olduğu yayımlı politikası Avrupa Devletlerinin yeni bir savunma hattı kurma girişimlerine neden oldu. SSCB’nin yayımlı politikasına Amerika, Truman Doktrini ve Marshall Planı’yla cevap verdi. Sovyet Rusya’nın askeri gücüne karşı Avrupa’nın güvenliğini sağlayacak bir teşkilat bulunmamaktaydı. Bu nedenle yapılan görüşmeler neticesinde Avrupa’nın güvenliğini sağlamak ve Rusya’ya karşı teşkilatlı bir yapı oluşturmak için 4 Nisan 1949’da 12 Avrupa ülkesinin katılımıyla kısa adı NATO (North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik İttifakı) kuruldu. 18 Mart 1949 tarihinde ise Kuzey Atlantik Antlaşması ilan edildi. Türkiye, Sovyet Rusya’nın izlediği politikadan tedirgin olup siyasi varlığını Sovyet tehdidinden korumak için NATO’ya dahil olmak istese de bu isteği başta İngiltere ve ABD tarafından reddedildi. Demokrat Parti’nin Türkiye’de iktidara gelmesi ve Kore’ye asker gönderilmesi Türkiye’yi NATO’ya yaklaştırmıştı. Siyasi gelişmeler neticesinde Türkiye 18 Şubat 1952 tarihinde NATO’ya dahil edilmiştir. Türkiye’nin NATO’ya girmesi ve NATO hakkında detaylı bilgi için bkz. Yusuf Sarıncı, *Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO’ya Girişi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. , Nüve Matbaası, Ankara 1988. ; Mehmet Saray, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye’nin Nato’ya Girişi III. Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar’ın Hatıraları ve Belgeler*, (2. Baskı), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000. ; Nuri Karakaş, *Türk-Amerikan İlişkileri (1939-1952)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013. ; Mustafa Ekincikli, *İnönü-Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, Berikan Yayınevi, Ankara 2017.

bölgeleri hakkında önemli bilgiler elde etmişlerdi.⁴⁵ Nene Hatun'un vefatından sonra yayımlanan, Nene Hatun ve Aziziye ile alakalı eserlerin bir kısmının Türk-Amerikan desteğiyle hazırlanması ise dikkat çeken bir diğer gelişmedir.⁴⁶

Özetlemek gerekirse Nene Hatun'un sorunlarının çözülmesi Türkiye, ABD ve NATO arasında yaşanan siyasi gelişmelerin etkisiyle ve DP'nin girişimleriyle gerçekleşmiştir. Nene Hatun'un CHP döneminde çözilemeyen sosyal yardımlar ve maaş sorunu DP döneminde çözüme kavuşmuştur.

2. Milli Mücadelenin Kadın Kahramanlarından Kara Fatma

Nene Hatun'un yaşadığı hayata benzer bir hayatı "Kara Fatma" olarak bilinen, nüfus kayıtlarında "Mahi" olarak geçen Erzurumlu Kara Fatma da yaşamıştır.⁴⁷

Milli Mücadele Döneminde yararlık gösteren kadınlar içerisinde yer alan Kara Fatma, Mustafa Kemal Paşa ile Sivas'ta görüşmüş ondan aldığı yetki ve emirle İstanbul'a gitmişti. "Kara Fatma" adı Mustafa Kemal tarafından o görüşmede verildi.⁴⁸ Daha sonra Topkapılı Pire Mehmet ve Laz Tahsin ile birlikte 15 kişilik bir çete kurdu ve daha sonra Milli Mücadele'ye katıldı.⁴⁹ İlerleyen dönemlerde kahramanlıklarından dolayı teğmen rütbesine yükseltilmişti. Amerika'da yayım yapan *The New York Times* gazetesi bu haberi "Orduda Savaşan Türk Kadını Teğmenliğe Yükseldi" şeklinde yayımlamıştı.⁵⁰

Milli Mücadele başarıyla sonuçlanmış, vatan toprakları düşman işgalinden kurtarılmıştı fakat toprakların her tarafında başta sosyal ve ekonomik sorunlar olmak üzere birçok sorun mevcuttu. İlerleyen yıllarda bu sorunlardan Kara Fatma da etkilendi. Öyle ki 9 Ağustos 1933 tarihli *Yeniğün* gazetesinde neşredilen ve "Kara Fatma Rus Manastırında" başlıklı röportaj Kara Fatma'nın vahim hayatı hakkında önemli bilgiler vermekteydi.⁵¹ Kara Fatma, yaşadığı

⁴⁵ BCA. 30-18-1-2/132-42-8 ; BCA. 30-18-1-2/ 138-112-5.

⁴⁶ Türk-Amerikan işbirliğiyle hazırlanan ve yayımlanan eserler içerisinde, "Erzurum'da Aziziye Savaşı" adıyla yayımlanan eser dikkat çekmektedir. Bu eser Milli Savunma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Amerikan İktisadi Yardım Heyetinin işbirliği ve Georgetown Üniversitesi'nin yardımıyla hazırlanmış olup 13500 adet basılmıştır. Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Erzurum'da Aziziye Savaşı, Yardımcı Okuma Kitapları No:31, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.

⁴⁷ Kara Fatma; Erzurum Ergemansur Köyü'nden İbrahim Yahya'nın kızıdır. Nüfus kayıtlarındaki adı Mahi'dir. "Kara Fatma" hakkında detaylı bilgi için bkz. İlknur Bektaş, *Milli Mücadele'de Bir Kadın Üsteğmen Kara Fatma*, Timaş Yay. , İstanbul 2013. ; Kara Fatma ile Nene Hatun'un hayatında benzer noktalar bulunmaktadır. Maaş bağlanma süreci ve maaş bağlanmasında yaşanan gelişmeler Nene Hatun'un yaşamış olduğu süreçle benzerlik göstermektedir.

⁴⁸ "Mustafa Kemal bir görüşme esnasında ona adını, silah kullanmayı, ata binmeyi bilip bilmediğini, savaştan korkup korkmadığını sormuştur. Verdiği cevaplar Mustafa Kemal'i memnun etmiş, "Kara Fatma" bütün kadınlar keşke senin gibi olsaydı demişti". İlknur Bektaş, a.g.e, s. 48.

⁴⁹ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2007, s. 282.

⁵⁰ İlknur Bektaş, a.g.e, s.43.

⁵¹ Röportajın tamamı için bkz. İlknur Bektaş, a.g.e, s. 65-66; *Yediğün*, N. 72, 9 Ağustos 1933.

ekonomik sorunlar ile mücadele etmekte zorluk çekmekteydi. Bu nedenle 26.06.1944 tarihli bir dilekçe ile Başvekâlet Yüksek Makamına yardım başvurusunda bulundu. Dilekçesinde geçen şu ifadeler vahim hayatının kanıtı niteliğindedir:

“Baş Vekalet Yüksek Makamına

Sayın Vekilimiz.

Vatan ve istiklalimizi düşman esaretinden kurtarmak müdafaası uğrunda uhdeme tevdi edilen vatani vazifemi fahri olarak mücadelemizin son gününe kadar düşmanla pençeşerek ifa ettim ve milli orduda sepkat eden hizmetlerimden dolayı istiklal madalyasıyla taktim edilmiş Kara Fatmayım.

20 seneden beri 6 yetim torunumla sefaletle mücadele etmekteyim. Bu sefil yavrularımın bir günlük iaşelerini temin edecek ihtidare hayiz değilim. Buna rağmen bugünkü geçim şartlarda sefaletime bir kat daha zemin kazmakta olduğunu da ayrıca arz ederim.

O günkü istiklal mücadelemizde hizmetleri sepkat eden benim gibi mücahidin senelerden beri bu gibi sefalet mağduriyetine ne adaletimiz ve ne de yüksek vicdanlarımızın hüsnü rıza göstermeyeceğine istinat ederek sefaletime nihayet verilmesi hususunda dileklerimi salahiyyetar vekaletinize ve yüksek şahsiyetinize bildirmekten başka iltica edecek istinatkâhım yoktur.

Hiç olmazsa ben ve benim gibi hizmetleri sepkat eden mücahitler hakkında hidematı vataniye kanunundan şimdiye kadar müstefit olan emsallerim gibi benimde onlar meyanında müstefit olmam için ne lazımsa ve ne gibi yardımlara layıksam bu istihkaki tayin edecek salahiyyetar, ancak yüksek şahsiyetinizdir. Buna rağmen hakkımda icab eden muamelenin ifası için alakadarlara emir ve bildirmenizi ebedi saygılarımla dileyerek yüksek işarınıza muhtacım.” Mücahit Kara Fatma Savaşan.⁵²

Kara Fatma, dilekçesinde vatan ve istiklalin kurtarılması için düşman ile mücadele ettiğini, ekonomik sorunları olduğunu, sefalet içerisinde bir hayatı olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle vatana hizmet tertibinden kendisine maaş bağlanarak yardım edilmesini istemiştir. Fakat Kara Fatma, yardım dilekçesinden beklediği sonucu alamamıştır.

Bahsi geçen dilekçeden yaklaşık 6 yıl sonra, 10 Nisan 1950 tarihinde *Kadın Gazetesi’nde* neşredilen “*Kara Fatma Yardım Bekliyor*”⁵³ haberi Kara Fatma’nın ekonomik sorunlarının devam ettiğinin âdete delili niteliğindedir. Kara

⁵² BCA. 30-10-0/ 197-349-20; Dilekçenin gönderildiği tarihte Başvekillik (Başbakanlık) görevini yapan kişi Şükrü Saraçoğlu’dur. Cumhurbaşkanı ise İsmet İnönü’dür. Dikkat çeken bir diğer bilgi ise soyadı kısmına “Savaşan” yazılmasıdır.

⁵³ İlknur Bektaş, a.g.e, s.84. ; *Kadın Gazetesi*, 10 Nisan 1950.

Fatma'nın Başvekâlete gönderdiği dilekçesi üzerinden 10 yıl geçtikten sonra 3.11.1954 tarihinde Kars mebusu Tezer Taşkıran ve Rize mebusu İzzet Akçal⁵⁴, Kara Fatma'nın içler acısı halinin giderilmesi amacıyla vatani hizmet tertibinden aylık bağlanması için kanun teklifinde bulunmuşlardı. Bu kanun teklifi şu şekildeydi:

“Milli Mücadeleye çete kumandanı olarak katılmış ve bu hizmet mukabili kendisine Milis Subay unvanı verilmiş olan Erzurum’lu Kara Fatma’ya vatani hizmet tertibinden maaş tahsisine ait kanun teklifi bağlı olarak sunulmuştur.”

Bu kanun teklifinin mucip sebepleri şunlardı;

“Milli Mücadeleye 350 mücahit akıncı işe iştirak eden 18. Fırkanın 20. Hücüm Taburu Süvari Bölüğü Kumandanlığını yapmış ve bu hizmet mukabili kendisine Milis Subayı unvanı verilmiş olan Erzurum’lu Milis Kara Fatma yaşının yetmişi aşması, kendisine bakacak hiç kimsesi bulunmaması dolayısıyla halen İstanbul’da bir kulübede yaşamakta ve büyük bir sefalet içinde kıvrılmaktadır.

Bu kahraman kadın, vatani hizmet tertibinden maaş tahsis için Büyük Millet Meclisinin atıfetine sığınmıştır. Tazer Taşkıran-İzzet Akçal”⁵⁵

Kanun teklifi ve gerekçeleri mecliste görüşüldükten sonra üst komisyona havale edilmiştir.⁵⁶ Yapılan incelemeler neticesinde Kara Fatma’ya vatani hizmet tertibinden, hayatta kaldığı sürece aylık 170 lira maaş bağlanmış ve bu kanun 22.11.1954 tarihli 8640 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁷ Hak ettiği maaşı hayatının son dönemlerinde alan Kara Fatma, 3 Temmuz 1955 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁸ Kara Fatma, iç ve dış politikada yaşanan gelişmelerden dolayı Nene Hatun kadar ilgi görmemiştir.

3. Nene Hatun ve Kara Fatma'nın Kader Ortaklığı

Yukarıda bahsi geçen olaylar, Nene Hatun ve Kara Fatma'nın ekonomik sorunlar ile nasıl mücadele ettiklerinin bir göstergesidir. Hazırladığımız bu

⁵⁴ İzzet Akçal, Nene Hatun’a da maaş bağlanması hususunda kanun teklifi veren milletvekilleri içerisinde yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *T.B.M.M Tutanak Dergisi*, C. 20, Dönem: IX, 36. Birleşim, 2.11.1953.

⁵⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: IX, C. 26, İçtima: 4, 44. İnikat, 17.11.1954.

⁵⁶ Kara Fatma’ya maaş bağlanması hususunda detaylı bilgi için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: IX, C. 26, İçtima: 4, 44. İnikat, 17.11.1954.

⁵⁷ Erzurumlu Kara Fatma’ya vatana hizmet tertibinden aylık bağlanması hakkında kanun. Resmi Gazete ilanı 22.11.1954, S.8640. Kabul Tarihi 17.11.1954, N. 6270; *Resmi Gazete*, S.8840, 28 Ekim 1954. ; Kara Fatma’ya maaş bağlandığı tarih Demokrat Parti’nin iktidarda olduğu ve Adnan Menderes’in Başbakan olduğu dönemdir.

⁵⁸ *Akşam*, 3 Temmuz 1955, s. 2.

çalışma neticesinde Nene Hatun ve Kara Fatma hakkında şu tespitler tarafımızca yapılmıştır:

- Nene Hatun 93 Harbi’nde, Kara Fatma Milli Mücadele’de kahramanlık göstermiştir.
- Nene Hatun ve Kara Fatma, Erzurumludur.
- Nene Hatun ve Kara Fatma ilerleyen süreçlerde bakıma muhtaç bir hayat sürmüşlerdir.
- Nene Hatun ve Kara Fatma yardım alabilmek için dilekçe ile başvurmuşlardır.
- Nene Hatun ve Kara Fatma’nın dilekçelerine süreç içerisinde herhangi olumlu bir yanıt verilmemiştir.
- Nene Hatun ve Kara Fatma’ya maaş bağlanması hususunda Demokrat Parti milletvekilleri tarafından kanun tasarısı hazırlanmıştır.
- Nene Hatun ve Kara Fatma’ya vatana hizmet tertibinden Demokrat Parti döneminde maaş bağlanmıştır.

Sonuç

Sosyal yardımlar, devlet düzeni içerisinde halka en yakın olan olumlu müdahalelerden biridir. Devlet yapısı, yoksul vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Bu misyon, anayasalarda açıkça belirtilmektedir. Bu yardımların doğru ve tutarlı şekilde yapılması vatandaşların, tâbi olduğu devlet sistemine bağlılıklarını artırır. Tarihi karakterlerin dilenecek vaziyete gelmeleri yaşadıkları toplum için bir utanç kaynağıdır. Bakıma muhtaç iki kadının yardım çığlıklarını görmezden gelen devlet yapısı, tarihin unutulmaz hafızasına kaydedilmiştir. Nene Hatun ve Kara Fatma, Türk Tarihi’nin kadın kahramanları içerisinde yer almasına rağmen hayatlarının büyük bölümünü sosyal ve ekonomik sorunlar ile geçirmişlerdir. Bahsi geçen iki Türk kadının maaş sorunları başta olmak üzere sorunlarının çözülmesinin arkasında siyasi konjonktürün etkisi, yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

BCA. 030-10-0-0/120-858-17.

BCA. 30-10-0-0/ 197-349-20.

BCA. 30-18-1-2/132-42-8.

BCA. 30-18-1-2/ 138-112-5.

Yayımlanmamış Belgeler

Erzurum Belediyesi Daimi Encümen Kararları

Erzurum Belediyesi Meclis Zabıtları

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete 6 Şubat 1953.

Resmi Gazete 22.11.1954.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, C. 20, S:1142, 11.1953.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, C. 20, Dönem: IX, 36. Birleşim, 2.11.1953.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IX, C. 26, İçtima: 4, 44. İnikat, 17.11.1954.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C. 20, 36. Birleşim, Dönem: IX, Toplantı: 3, 2.11.1953.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Ayın Tarihi

Demokrat Doğu

Doğu Gazetesi

Hürriyet

Kadın Gazetesi

Son Posta

Yedigün

Yeni Erzurum

Kitaplar

- Aktaş, Akın, *Nene Hatun (1854-1955)*, ETÜ Yayınevi, Erzurum 2019.
- Baytal, Yaşar, *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
- Bektaş, İlknur, *Milli Mücadele’de Bir Kadın Üsteğmen Kara Fatma*, Timaş Yay. , İstanbul 2013.
- Ekinikli, Mustafa, *İnönü-Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, Berikan Yayınevi, Ankara 2017.
- İnönü, İsmet, *Defterler (1919-1973)* , Haz: Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yay. , İstanbul, Ocak 2008.
- Kıranlar, Safiye, *Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, TTK Yay. , Ankara 2013.
- Küçükkuşurlu, Murat, *Aziziye’nin Son Şahitleri*, Erzurum 2015.
- Saray, Mehmet, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye’nin Nato’ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Hatıraları ve Belgeler*, (2. Baskı), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.
- Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2007.
- Sarınay, Yusuf, *Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO’ya Girişi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. , Nüve Matbaası, Ankara 1988.

Makalele ve Tezler

- Aktaş, Akın, *Nene Hatun’un Hayatı ve Nene Hatun Bibliyografyası*, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi 2019.
- Can, Neslihan, *Atatürk ve İnönü Dönemi Sosyal Yardım Politikalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi (1923-1950)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014.
- Fikret, Ahmet, “Unutulan Kahraman”, *Demokrat Doğu*, 9 Mayıs 1952.
- General Matthew B.Ridgway, “How Europe’s Defenses Look to Me”, *Saturday Evening Post*, 10 October 1953.
- Karakoç, Ercan, “Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç’e Armağan”, *Kısa Biyografisiyle Nejat Göyünç*, Selçuk Üniversitesi Matbaası, Eylül 2013.
- Özcan, Nuri , “Bimen Şen”, *TDVİA*, İstanbul 2010.
- Rahmanhoca İmamhocaev, Çev. Osman Mert, “Afgan Aydını ve Yazarı Mahmut Tarzı ve Osmanlı-Türkiye”, *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 20, Erzurum 2002.

İnternet Kaynakları

http://www.erkurum.bel.tr/IcerikDetay-eski_baskanlar/7/I.html

<https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=NurettinBaranse>

EKLER

TTT
13

Reisicâhburumuz Millî Şef İsmet İnönü'nün
Yüksek Hazretlerine

Ankara

C

BAŞ BAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Öz: Biz Aziziye kahramanlarına icabeden yardım yapılmasına bizzat bizzat karar verilmesini arz ederim.

Dileğimizdir,

Bizler, 293 Osmanlı-Rus harbinin Erzurum civarındaki Aziziye tabiyasında vuku bulan meşhur savaşın kahramanıyız. O tarihî günde Türk kahramanlık ve hamasetinin sembolü olan bizler, bu çok eski düşmanımızı Vatanın herimi ismetinden sökerek atıp ve göklere kadar çıkan zafer dâsitelerini yaratmıştık. Bu ulu güne lâyıkı derecede kıymet ve ehemmiyet verildiği halde, maalesef biz canlı timsallerine gereken kadirşinaslık gösterilmiyor.

Aziziye zaferi, tarihin pek az kaydettiği bir mucizedir. Bu mucizenin yarattığı varlık sayesinde ki, vatanımızın en mühim bir parçası ve farkın müstesna bir kilidi medabesinde bulunan güzel Erzurum'u müstakreb düşmanın mülevves çizmeleriyle çişenmesinden kurtarış ve ahlâf-ı ebedî bir yadigâr bırakmıştır.

Bu ölmüş zaferin yadigârı bizler, her birerlerimiz doksanlar, yüzler yaşındayız. Hiçbir sığınacak yerimiz ve tutunacak hiçbir desteğimiz yoktur. Belediyeden ayda 4 lira maaştan başka bir şey' görmüyoruz. Geçensene birer meccanî etmek veriyorlardı, bu sene o ekmeğimizi de kestiler. Şimdi aç ve mühtaç bir vaziyetteyiz, ve dileniyoruz da..

Bizlere icabeden nakdi ve fiili yardımın yapılarak bu çetin ve acıklı vaziyetten kurtarılmaklığımızı yüksek ve derin savcılarınızla diler ve arz ederiz.

Adresleri

- 1- Erzurum'un Teğmescit mahallesinde Zenciye sokağında Müeyyin kızı Nene Yağı: 80.
- 2- Erzurum'un veyisefendi mahallesinde Lâlepaşa sokağında halil yanında Kadir kızı Nene Yağı: 95

030	10				No 858	17
-----	----	--	--	--	--------	----

Ek:1 Nene Hatun'un yardım dilekçesi

99D
19

Florya: 26/VIII/1943 .

TÜRKİYE
KURUMSAL CUMHURİYETİ
UMUMİ KATİPLİĞİ

4-842

Sayın Şükrü Saraçoğlu
Yüksek Başvekil

ERZURUM İLİ
CUMHURİYETİ ARŞİVİ

Tarihimizin çanlı bir sahifesini teşkil eden
Aziziye muharebesine filen iştirak etmiş olup hâlen her
biri 90 - 100 yaşlarında , fakir ve çalıştıktan soz ve
Belediyenin verdiği beş liradan başka bir yardım görme-
diklerinden dilenmekte olduklarına dair Erzurumda Taçcemsit
mahallesinden Hüseyin kızı Nene ve Kadir kızı Neme imzalarıyla
gelen dilekçe Reisicumhuruun dikkatlerini çekerek tedkik
buyurulmak üzere satidevletlerine taktimi emir buyurulmuş
olduğundan bilece sunulmuştur .

En derin saygılarımla

Umurî Kâtip

K. Geddeli

030	10			120	858	17
-----	----	--	--	-----	-----	----

Ek:2 Şükrü Saraçoğlu'na gönderilen üst yazı.

Ek:3 Erzurum Milletvekili Pertev Demirhan'ın çektiği fotoğraf.
(Bu fotoğrafa Prof. Dr. Murat Küçükuğurlu sayesinde ulaşılmıştır.)